

1964 JUL 23

244

Büesú a Hacker-szálától

Az öreg bérház végzete akkor teljesebb, ha falait elhagyja az élet és udvarába beköltözik a csend... »Régi« és »ódon« — mondták róla még tegnap némi megilletődéssel, de az utolsó lakó kihurcolódásakor már csak el-takarításra váró ócskaságnak tekintik. Hirtelen megröppan, megvakul, »patinája« reménytelen piszokká mállik. Sokszor még a közömbös járókelőnek is feltűnik állapota: meghökkenve torpan meg előtte. A ház komor lesz, szinte tragikusan csúf, vakolatát vesztí, haldokolni kezd, míg elvégzi rajta munkáját a sors — a bontócsákány...

Ilyesmí történik mostanában a Tanács körút 11. szám alatt. A kivénhedt — mai embernek már lakhatatlan — szűk udvarú épületet bontják, helyébe nyolc emeletet húznak fel. Egyike annak a három elavult bérkaszárnának a Madách téri modern tömb és a Dob utca sarkán álló Diana-palota között, amelyek ferdén »belőgnak« a járdába és bántóan törik meg az út-vonal frontját. Szomszédját, a háromudvaros, hatalmas 9-est egyelőre megkímélik a városrendező mérnökök, csak homlokzatán javítanak majd és árkadosítják. A pusztulásra félt »triumvirátus« harmadik tagjának azonban nem kegyelmeznek. A mélységében két utcára nyúló 7-es nemsokára szintén eltűnik.

Ez a jelentéktelen, ütött-kopott építmény azonban különös figyelmet érdemel. Multja nem köznapi; kövei történelem-idézé néma tanúk, s a magyar nyelvért, a nemzeti színjátszásért, az irodalomért is harcba szálló, forradalmat érlelő reformkor egy hősi szakaszának emlékét őrzik.

Az egykor oly nevezetes Hacker-házról van szó: pontosabban bálterméről, a »Hacker-száláról«, amit a pesti ős bédeker szerzője, Gvadányi tekintetes úr is megemlékelt a »Peleskei nótáriusban«.

Majd kétszáz esztendeje rogyant tetejű »törncos szállás« — így szerepelt a telekkönyvben — állt a helyén. Poros-sáros országút kanyargott előtte (nyomát nagyjából a mai Kiskörút követi). Szemben vele, a Gránátos-laktanya (a mai Városháza) eperfalombos hátsó udvara már a város végét jelezte. A régi Pest külső településének falusias vidéke kezdődött itt. A Hatvani-kapu boltozata alól (az Astoria mellett) indult a Rókus mezei kápolna felé — a kórháznak hírehamva sem volt — a Keresési út. A Nemzeti Múzeumról még nem is beszéltek: a régi Nemzeti Színház helyén Grassalkovich herceg majornak ormótlán gabonahom-bárjai emelkedtek. Özvegy Fischerné nagykeres telkét 1775-ben vásárolta meg Hacker József ácsmester. A vályogkunyhó lerontatta és egy új emeletet épület alapozásába kezdett. Hackerék a Szent József külvárosban laktak: a mesterné vékonypézü deákokat, főként jogászokat kosztolt. Az odajáró jurátu-

sok kezdeményezésére az élelmes, jó üzletet számoló ács kertre néző bái szálát tervezett új házába. Az akkori Pest polgársága nyelvében és szokásaiban javarészt német volt, a magyarság megújhodását követelő fiatalok összefüveteleit a »pürgerek« nehezen túrték: mulatságaikat pedig — ha lehetett — a Magisztrátus akadályozta. Mitagadás, olykor bizony kitört belőlük a virtus és mint Dugonics írja: »számoson felbuzdula bennük a szilaj szabad vér«.

1776 farsangján rendezték az országúti Bálasházban az első táncestélyt. Az Apó — így hívták a jurátusok — kávésjogot is szerzett és zsidó muzikusokat szerződtetett. A vigalom olyan jól sikerült, hogy a pesti céhek Atyamesterei másnap panaszra mentek, mert a bálból hazaszállingózó deákság a hajnali félhomályban össze-vissza cserélgette a tisztelekre méltó májsztramok cégereit. Így a mézsárszék felett reggelre a bogárn kerekese jelvénye lengedezett, a parókakészítőnek meg bádog csizmaszár jutott. Beszámolt még a krónika egy Schlesenmeyer Janó nevezetű városi bakter eldöngetéséről is (úgy kell neki! — firkálta az akta szélére valamely rosszmájú kancellista. — Mért nem bújt el idejekorán?)

Három évtizeden át telennyáron vigadoztak a Bálasházban: a XIX. század első esztendeire azonban kimerült az aranybánya. A Hacker-szála kiment a divatból: a terjeszkedő városban új szórakozóhelyekre szokott a közönség. Ugyanezen évekre jutott a még alig éledző, német színpadon kegyelemből zsellérkedő pesti magyarszín-társulat nagy válsága is. A városi kommunitás ellenségesen kezelte őket, a Tekintetes Karok és Rendek — bár az Országgyűlésen éppen eléget szónokoltak a nemzeti színjátszás nagy fontosságú ügyéről — valami gyéren csurrano-cseppenő támogatás megszavazásán kívül, nem sokat tettek érdekükben. Pénz nélkül, gondoktól gyötört, belső viszályoktól sanyargatva, szétszéledés előtti reménytelen hangulatban gyülekeztek a »Magyar Király« színészasztalánál, mikor — 1809. január havának utolsó napját jelezte a kalendárium — váratlan mentőangyalként megjelent közöttük a litterátor körökben ismert, finom ízlésű Vida László történelmi földbirtokos és ajánlatot tett, hogy intendánsként a saját anyagi felelősségére hajlandó átvenni a vezetést. Vida kibérelte a Hacker-szálát — az Apó kapva-kapott rajta —, nagy költséggel átalakította, díszleteket, jelmezeket szerzett be, sőt, ami akkoriban ugyancsak nevezetes dolog volt, rendszeren fizette az együttest. A förteli mecénást az irodalom-szereteten és a hazafiságon kívül, egy, hónapokig szemérmesen titkolt érzelem is sarkallta. Özvegyemberként költözött Pestre és itt társaságban megismerkedett a szép Bányai Katicával, aki segéd-színésznő volt a társulatnál. Vida belészeretett, de jellemző volt rá, hogy majdnem háromesztendő igazitása alatt, eszébe sem jutott, hogy »sztárt« faragjon imádottjából, pedig megtehetette vol-

na... Inkább elvette feleségül.

Megszendült a gong 1809. február 24-én, az új színházban... A zsúfolt nézőtérren a jurátusok között szorongott Katona József is. A Bánk bán szerzője ekkor került a színház búvkörébe és hosszú ideig rabja maradt. Megismerkedvén a színészekkel, előbb mint alkalmi statisztá, majd mint »delektáns aktor« — azaz műkedvelő színjátszóként a sorukba lépett. (Az első Hamletek egyike volt Magyarországon.) Itt vette fel a Békési József művésznévet, így is szerepelt az állománylistán. A színház ez időben nagy darabhiánnyal küzdött. Thália fanatikus hívei, iskolázott, művelt emberek lévén, szorgalmasan fordítottak, átdolgoztak és urtak. Vida László éppennygy beállt szerzőnek, mint Katona József. Már 1811-ben két egyfelvonásosát mutatták be a Hacker-szála dobogóján.

Vida vállalkozása jól indult: nála kezdte pályafutását a nagy magyar tragika, Kántorné Engelhardt Anna (a pesti német színház igazgatójának sváb anyanyelvű szolgátlóánya volt). Az országúti játékszínen szárnyalt végig a skálán »édesen-csengőn« a halhatatlan Déryné Széppataki Róza hangja. Leánykaban — nem sokkal Katona József előtt — lépett fel először. Egy nap K. J. aláírással furcsa levelet kapott: »En magát véghetetlen szeretettel szeretem és lelkemben hordom a képét...« — írta K. J. és feleségül kérte a vékonyka, veres hajú, lobogó vérű Rózát. Válaszként regényes jelet kért a titokzatos imádó, de bizony nem kapott. Csak Széppataki Róza férjhezmenetele után derült ki, hogy Katona József volt a rejtélyes levélíró. Az ifjasszony nagyot nevetett az eseten és megmondta őszintén: még csak nem is gondolt kissé mogorva természetű pályatársára...

Talán ezt a sebet hordta élete végéig a Bánk bán alkotója...

1811 augusztusában Vida László lemondott és Bányai Katicával visszavonult Törökre. Túl sokat vállalt, majd-hogy csődbe ment, de a magyar színészet átvészelt a legnehezebb esztendőket. A Hacker-szálát becsukták, a társulat megkapta a németektől elhagyott rozoga Rondellát — ingyen. Az országúti Bálasház lassanként lezúllott: rossz hírű helyiségként emlegették, hiába rendeztek benne karácsonyi tájt paradés betlehemi játékokat. 1818-ban Jakabffy Kristóf vette meg, még egy emeletet húzatott rá: a szálát pedig elépíttette.

Az öreg házban ma még sűrű élet zajlik. Kisiparosok szorgoskodnak a kopott falak közt. Van itt minden: a sirkó-faragótól a teniszütő húzóóig, az udvarban működik — milyen szép is! — a Déryné Színház díszletműhelye. Kint az utcán kis tábla hirdeti a hősi idők emlékezetét. Ha lebontják, az új — ide tervezett — nyolcemeletes modern épületre nyilván új felirat kerül...

De a régi szöveg kiegészítésre szorul: Kántorné és Déryné mellett, Katona Józsefről sem feledkezhetünk meg. **Petúr László**